Liturgie en Versoening in die Nederduitse Gereformeerde Kerk: ‘n Liturgies–Rituele Benadering

Suzanne van der Merwe

1 Inleiding

Versoening en navorsing oor versoening in Suid-Afrika is geensins nuut nie, soos die pennevrug van Coenie Burger, Bethel Müller, Hennie Pieterse, John de Gruchy, Christo Thesnaar, Ben de Klerk, Johan Cilliers, Ian Nell, Mark Hay en Cas Wepener toon. Sodoende ontstaan die vraag natuurlik of hierdie tema nie al holrug gery is nie. Het die tyd nie juis nou aangebreek om die fokus te verskuif na ander kwessies soos korrupsie, staatskaping, ekonomiese- en grondhervorming en interne politieke struweling nie? Verskeie voorbeelde van rassekonflik en -spanning die afgelope jare dui daarop dat die spreekwoordelike versoeningsreënboog stelselmatig besig is om te verdof. Die Suid-Afrika van 2020 verbeeld ‘n gefragmenteerde en sterk gepolariseerde samelewing en die kerk word hierby ingesluit. Hierdie verdeelde samelewing kweek steeds en opnuut onverdraagsaamheid en geweld wat die son-des van die apartheidsverlede sfinksagtig herhaal.

Ek het persoonlike belang by ‘n versoende en versoenende Suid-Afrikaanse samelewing en kerk. Ek is ‘n vrou en ma, ‘n eggenoot en suster, ‘n dogter en predikant, ‘n teoloog en navorser. Ek is volledig deel van die verlede, die hede en toekoms van hierdie land. Daarom fokus ek opnuut op die noodsaaklikheid van ‘n kritiese bestekopname van die versoenings- en transformasieproses in Suid-Afrika. Die fokus van die betrokke studie lê binne twee kontekste; die samelewings- en kerklike konteks, met spesifieke verwysing na die Nederduitse Gereformeerde Kerk (NG Kerk) rakende die voortgaande en broodnodige reis na versoening en geregtigheid. Die NG Kerk self verbeeld ‘n uiters komplekse, plu-riforme landskap wat eenheid en versoening betref. Die impasse met betrekking tot die kerkherenigingsproses binne die NG Kerk-familie bevestig dat versoening en eenheid ‘n uitdaging selfs vir die kerk is.

Die navorsingsvraag belig hierdie behoefte vanuit ‘n liturgiese hoek: Hoe kan die liturgie soos gevier binne die NG Kerk formatief meewerk om versoening by gelowiges te bevorder sodat dit sal impakkeer op die huidige en toekomstige Suid-Afrikaanse samelewing? Die veronderstelling is dat die NG Kerk ‘n rolspeeler behoort te wees wat die bediening van versoening en geregtigheid konkreet in haar geloofspraktyke, wat die viering van die ere-diens insluit, beliggaam.

* Hierdie proefskrif is aanvaar op 8 April 2020 deur die Fakulteit van Teologie & Religie, Universiteit van Pretoria, Hatfield, Suid-Afrika. Promotor: prof. dr. Cas Wepener, medepromotor: prof. dr. Marcel Barnard. Van der Merwe is ‘n navorsingsgenoot van die Universiteit van Stellenbosch. Epos: suzannekleynhans@gmail.com.

2 Teoretiese en metodologiese begronding

Daar is vier teoretiese en metodologiese ankerpunte waarvan die eerste kontekstualiteit is wat besin oor die postkoloniale konteks en die invloed daarvan op versoening. Die uitdaging was om die eise wat aan die prakties teologiese navorser in Suid-Afrika gestel word binne die diverse konteks van postapartheid en die postkoloniale konteks te verstaan en toe te pas.

Tweedens vereis die diverse konteks 'n epistemologiese paradigma wat die kontekstualiteit kan verwoord, soos gevind word in Johann Meylahn se werk. Dit het my eie sensitiwiteit as navorser vir die konteks voortdurend uitgedaag en my hermeneutiese vaardighede is ontwikkel om die teks(te) te lees binne die konteks(te) waarin dit afspeel. Dit het my vrygemaak om verby die dominante verhale te kyk en te luister en het 'n bewussyn geskep vir die ander verhale. Ek het ook besef dat die navorser onlosmaaklik verbind is aan die navorsing. Dit was nie bloot net 'n teoretiese navorsingsprojek nie, maar eerder 'n persoonlike, geestelike en teologiese reis.

Die derde ankerpunt berus in die keuse vir Osmer se praktyk-teorie-praktyk-benadering, aangesien dit 'n metodologie bied vir praktiese teologie ten opsigte van die praktyk van die pastor, maar ook vir die navorser. Die benadering beskryf vier kerntake wat met behulp van die formulering van vier vrae die navorsingsproses gerig het. Die vier vrae is vervolgens; Wat is besig om te gebeur? (Beskrywend-empiriese taak), Waarom gebeur dit en waarom gaan dit aan? (Interpretatiewe taak), Wat behoort te gebeur om aan te gaan? (Normatiewe taak), Hoe kan mens daarop reageer? (Pragmatiese taak).

Vierdens gebruik ek 'n liturgies-rituele benadering om ondersoek in te stel na liturgie en versoening. Hierdie benadering beklemtoon die wisselwerking tussen teologie en antropologie, aangesien dit die sentrale navorsingsvraag dien.

3 Die Suid-Afrikaanse konteks: verlede, hede en toekoms

Twee gelyklopende prosesse met betrekking tot versoening is ondersoek met die vraag: wat gaan aan en wat is besig om te gebeur in Suid-Afrika met betrekking tot versoening? Eerstens is die politieke-, ekonomiese- en sosiaal-demografiese transformasie wat in 1994 begin het onder die loep geneem. Die teologiese diskoers oor die identiteit en roeping van die NG Kerk in hierdie veranderde samelewing is vervolgens ondersoek. Beide hierdie prosesse speel 'n wesenlike rol in die keuses wat Suid-Afrikane en lidmate van die NG Kerk daagliks en in die toekoms sal moet maak oor die toekomsverhaal vir hierdie land.

Die *South African Reconciliation Barometer (SARB) 2003 – 2017*, was die versoeningslens waarmee die samelewingskonteks ontsluit is. Die fokuspunte van belang met hierdie barometer is die beklemtoning van nasionale eenheid teenoor die fokus op daadwerklike radikale ekonomiese- en strukturele- en geografiese geregtigheid in die Suid-Afrikaanse samelewing. Die onbetrokkenheid van blanke Suid-

Afrikaners by die versoeningsproses in 'n persoonlike hoedanigheid, maar ook andersins word belig.

Die opnames het aanvanklik gewys dat leierskap 'n positiewe bydraende rol tot die versoeningsproses gelewer het, maar vanaf 2005 tot en met 2017 is daar 'n dramatiese afname in vertroue in leierskap om versoening te bevorder. Leiers word beskou as onbetrokke en ook traak-my-nie-agtig omdat hulle geen deernis het met mense wat in haglike omstandighede 'n lewe probeer maak nie.

Daar is min tot geen sosiale interaksie buite die werksterrein tussen mense van verskillende etnisiteite wat problematies is tot die bevordering van versoening, aangesien dit 'n ruimte is waar vertroue gekweek word. Vanaf 2005 word beklemtoon dat kerke en die openbare media die enigste twee instansies is wat eerlike dialoog kan fasiliteer aangaande versoening in die Suid-Afrikaanse samelewing.

'n Kommerwekkende bevinding is dat daar te veel mense in Suid-Afrika nog dink, veral blanke mense, dat Apartheid geen misdaad was nie. Vanaf 2008 is die land op haar weerlooste, in terme van geweld, die onstabiele ekonomiese omstandighede, werkloosheid, gebrekkige leierskap, Xenofobiese geweld en gewelddadige diensleweringbetogings. Dit blyk veral uit die laaste vier opnames dat versoening 'n wollerige begrip is, wat nog nie grond gevat het in die Suid-Afrikaanse samelewing nie.

Wat die verkenning van die kerklike en teologiese landskap van versoening betref, word daar swaar gesteun op Ernst Conradie wat die volgende sleutelemente van versoening beklemtoon, naamlik: (a) God insisier en bring versoening tot stand; (b) Versoening is 'n spiritualiteit en nie 'n strategie nie; (c) Versoening maak die slagoffer en ook die oortreder nuwe skepsels; (d) Die narratief van Jesus Christus se kruisiging, dood en opstanding staan sentraal tot versoening; (e) Versoening is 'n multidimensionele realiteit.

4 Liturgie en versoening in die Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika

Die derde taak van Osmer naamlik die normatiewe taak, met die gepaardgaande vraag, wat behoort te gebeur en aan te gaan in die liturgie ter bevordering van versoening in Suid-Afrika is volgende aan die beurt. Ten diepste word gevra na die spesifieke wyse waarop die erediens soos dit gevier word binne die NG Kerk in die huidige Suid-Afrikaanse konteks 'n diepgaande invloed op 'n persoon, asook 'n gemeenskap se ontwikkeling kan hê, met betrekking tot die bevordering van versoening. Hierdie vraag aanvaar dat die erediens 'n formatiewe rol speel ten opsigte van individue en gemeenskappe.

Die bedoeling was om ondersoek in te stel na die wyse waarop hierdie formasie plaasvind, en dan spesifiek met betrekking tot die bevordering van versoening in Suid-Afrika. Om hierdie vraag te beantwoord het ek my gewend na James K.A. Smith vir 'n alternatiewe filosofiese antropologie waardeur die identiteit van mense herdefinieer word as *homo liturgicus*. Daardeur word die belang van menslike affektiwiteit en die wyse waarop die liturgie formatief kan mee werk om menslike identiteit te vorm beklemtoon. Piet Meiring bevestig dat elke liturgiese praxis, alle kommunikasiemediums in

die erediens, betekenis en identiteit aan die gemeenskap verleen. Verder word 'n uitdaging gerig aan elke deelnemer om dit wat geleer en ervaar is oor te dra en met ander te deel.

5 Die soeke na ekwilibrium tussen die klaarblyklike polariteite van versoening in Suid-Afrika

'n Kollektiewe gevallestudiebenadering is gebruik tydens die empiriese navorsing wat die bestudering van 'n aantal gevalle (in hierdie navorsing, medenavorsers) wat verbind word deur 'n bepaalde kwesie of saak (in hierdie studie, liturgie en versoening). Elke geval word *in situ* bestudeer, maar die kollektiewe gevallestudie word tydens die ontleding van die data gebruik. Die gevallestudiebenadering was waardevol om indringende ondersoek in te stel na die moontlike bevordering van versoening en geregtigheid deur die viering van die erediens in die NG Kerk. Hierdie ondersoek maak gebruik van meervoudige perspektiewe om sodoende die kompleksiteit, sowel as die uniekheid van die navorsing te beklemtoon. Verder is dit van groot belang dat die navorsing erns maak met kontekstualiteit, waardeur die navorsing in die leefwêreld van elke medenavorser gegrond word.

Verskillende navorsingstegnieke word gebruik om 'n diepgaande verstaan van die betrokke onderwerp te genereer om sodoende 'n praxisteorie te ontwikkel wat 'n liturgiese teologie van versoening en geregtigheid in die NG Kerk ingee.

Medenavorsers in Suid-Afrika het deelgeneem aan hierdie empiriese studie. Hierdie ses medenavorsers is gekies op grond van hulle kennis en ervaring van die betrokke navorsingsveld, om sodoende te verseker dat indringende data gegenereer word om die navorsingsvraag te help beantwoord. Die empiriese data soos dit gegenereer is deur semigestruktureerde indiepteonderhoude het tien duidelike polariteite binne die navorsingsveld van liturgie en versoening na vore gebring.

Pool 1: Versoening as 'n eenmalige gebeurtenis teenoor versoening as 'n voortdurende proses

Dit het aan die lig gekom dat daar verkeerdelik in die verlede gedink is dat versoening 'n eenmalige gebeurtenis is en dat die saak daarmee as afgehandel beskou word. Met so 'n beskouing van versoening skyn versoening betreklik eenvoudig te wees; ook effens romanties en definitief bereikbaar. Vandag is die verstaan van versoening eerder dié van 'n voortdurende proses, en hierdie siening erken dus ook die kompleksiteit wat hierdie versoeningsproses behels.

Pool 2: Die rol van positiewe leierskap teenoor die ontbrekende rol van leierskap met betrekking tot die bevordering van versoening in Suid-Afrika

Die navorsingsdata toon dat daar veral in die 1980's sterk leiers was wat by name genoem word, wat 'n positiewe bydrae tot die versoeningsproses gelewer het, soos David Bosch en Michael Cassidy. In

teenstelling hiermee dui die navorsingsdata aan dat Suid-Afrika tans in 'n penarie is omdat leiers wat 'n rol sou kon speel, dit nie doen nie. Die leiers word daarvan beskuldig dat hulle voete van klei het en hierdie gebrek aan leierskap word in die politieke, kulturele en godsdiens sektore gevind. Die versoeningsproses is nie net die verantwoordelikheid van die leiers nie, maar elke Suid-Afrikaner en kerklidmaat moet sy of haar rol vervul om hierdie versoeningsproses aan die beweeg te kry. Dit beteken daar is 'n leemte in begeleiding, aanmoediging en bemagtiging.

Pool 3: Die droom van 'n reënboognasie as simbool van versoening in Suid-Afrika teenoor die ontnugtering tans oor die realiteit – naamlik geen versoening nie

Desmond Tutu se droom van die reënboognasie as metafoor van versoening in Suid-Afrika was kenmerkend van die 1990's. 'n Relatief vreedsame oorgang is gemaak na 'n nuwe demokratiese Suid-Afrika, onder die leierskap van president Nelson Mandela, wat toe as die ikoon van vrede en versoening gesien is. Hierdie klaarblyklike vreedsame oorgang het opslae in die wêreld veroorsaak. In hierdie tydperk was die proses van narratiewe vertellings van groot belang om genesing en die herstel van verhoudings tussen mense te bewerk.

In teenstelling met hierdie droom toon die navorsingsdata dat die realiteit vandag in Suid-Afrika dié van ontnugtering oor die hele versoeningsproses is. Die gevolgtrekking waartoe gekom is, is dat daar tans in Suid-Afrika geen versoening is nie.

Die hooforsaak volgens die navorsingsdata vir die huidige ontnugtering en die gevoel dat daar geen versoening is nie, is dat belangrike kwessies nooit die nodige aandag geniet het nie. Dit sluit onder andere grondhervorming en die voortdurende ongelykheid tussen ryk en arm in. Dienslewering-betogings is volgens die navorsingsontleding 'n bewys van die onsuksesvolle versoeningsproses. Die dringendheid waarmee bogenoemde kwessies aangespreek behoort te word, spreek duidelik vanuit die navorsingsdata. Daar is nie meer tyd vir uitstel of afstel nie; die tyd is nou ryp om oor hierdie uiters belangrike aangeleenthede te praat, en ook vir daadwerklike optrede wat daarmee gepaardgaan.

Dit is ook van belang om te hoor dat selfs in die kerklike milieu versoening nie 'n konsep is wat met ope arms verwelkom word nie. Die familie van kerke dryf al hoe verder uit mekaar. Selfs in die kerklike kringe is versoening en geregtigheid dus bloot kosmeties en oppervlakkig van aard.

Pool 4: Die behoefte aan radikale versoening teenoor meelewendheid

Strukture van ongelykheid is nog duidelik sigbaar in die Suid-Afrikaanse samelewing, en om hierdie strukture te omvorm, vra 'n kontrakulturele paradigmaskuif. Almal het nie belang by die versoeningsproses nie, want die goeie nuus van die evangelie, is nie goeie nuus vir die wat belange het in ongelykheid en verdeeldheid en verskeurdheid.

In teenstelling hiermee word daar ook 'n ander moontlikheid van versoening deur die navorsingsdata op die tafel geplaas, naamlik meelewendheid, wat gesetel word in die manier waarop ge-

meenskappe saam met mekaar leef. Dit het te doen met die idee dat mense naby aan mekaar leef sodat versoening in hierdie konteks in verhoudings uitspeel. Hierdie manier van leef het moontlik geword, aangesien mense keuses gemaak het om brûe tussen kulture te word het en op so 'n manier mense weer bymekaar gebring het.

Pool 5: Die onbehoorlike omgang met die Suid-Afrikaanse verlede teenoor die huidige onbegrip waarin Suid-Afrikaners hulle bevind

Geen versoening in Suid-Afrika is moontlik indien die waarheid van die verlede nie ter sprake gebring word nie. 'n Brose eerlikheid is nodig indien daar moontlike sprake van 'n versoende toekoms sal wees. Kontekste in Suid-Afrika verskil dramaties en dit bring dikwels onbegrip vir mekaar se kulture, wat verdere onversoenbaarheid in die hand werk. Daarom is kultuurvertaling en 'n openhartige gesprek oor kultuur en kultuurverskille belangrik.

Pool 6: Die vrees om 'n persoon se kulturele identiteit prys te gee ter wille van versoening teenoor die ontvang en uitlewing van 'n persoon se nuwe identiteit as gedoopte

In Suid-Afrika word dit duidelik dat mense weerstand bied teen versoening weens die vrees dat hulle hul kulturele identiteit daarvoor moet prysgee. In teenstelling hiermee leer die versoening in en deur Jesus Christus gelowiges dat hulle nuwe mense geword het. Dit veronderstel dat hulle as kind van God, broer en suster van Jesus Christus 'n nuwe identiteit ontvang het. Dit het alles te make met die doopliturgie, dit is die versoeningslewe.

Pool 7: Die begrip *versoening* behoort tot die hart van die Christelike geloof en is daarom van kritieke belang teenoor die gebruik van alternatiewe begrippe in die plek daarvan

Die navorsingsdata toon dat die begrip *versoening* ten diepste 'n Bybelse en teologiese begrip is en daarom tot die hart van die Christelike geloof behoort. Die kruisgebeure van Jesus Christus staan sentraal tot die teologiese verstaan van *versoening*. Hierteenoor beklemtoon die navorsingsdata dat versoening in Suid-Afrika wel 'n gelaaide term is wat swaar dra aan die bagasie van die verlede en ook hede. Daarom is dit dalk juis nodig om alternatiewe terme te oorweeg, soos *vergifnis*, *omhelsing*, *ubuntu* en *sosiale kohesie*.

Pool 8: Die teologie van versoening is in sy diepste wese 'n teenstrydigheid en 'n onteenseglike werklikheid

Die basis van versoening in 'n Christelike konteks lê daarin dat God onversoende, sondige mense in die kruisgebeure van Jesus Christus nuut maak. Hierdie versoeningsmoment skep nuwe bestaansmoont-

likhede vir die mens. Die kerk word geroep en gestuur om as agente van versoening in die wêreld te leef, in verhouding tot God, in verhouding tot jouself, in verhouding tot die medemens en ook in verhouding tot die skepping. Die versoende mens het dus 'n verantwoordelikheid wat nie ligtelik opgeneem kan word nie. Daarom mag hierdie versoening vir die kerk nie bloot 'n dogma wees waaroor gedink en gepreek word nie, maar moet dit uiteindelik die bestaanswerklikheid wees waarvolgens gelowiges leef.

Pool 9: God se beeld van mense teenoor die wêreld se beeld van mense

Die teologiese verstaan van menswees word gevind in die idee dat mense geskape is na God se beeld. Dit veronderstel dat menswees ten diepste uitdrukking vind in die verhouding wat daar tussen mens en God is. Daarmee saam ook die horisontale verhouding, naamlik mense in verhouding tot ander mense. In kontras hiermee word menswees ook bepaal en gevorm in die wêreld waarin mense leef. Dit het veral in die Suid-Afrikaanse samelewing die psige van mense beïnvloed. Hierdie sosiale konstruksie van identiteit het vir lank in Suid-Afrika onder andere bepaal waar 'n mens woon, werk en skoolgaan.

Pool 10: Die liturgie as versoenende ruimte teenoor die liturgiese ruimte wat verdeeldheid veroorsaak

Die navorsingsdata toon dat die volgende liturgiese momente, asook liturgies-rituele kwaliteite, 'n versoenende aard aan die liturgie verleen:

Offergawes lewer 'n konkrete praktiese bydrae tot die bevordering van versoening in die Suid-Afrikaanse samelewing omdat hierdie geld dikwels vir diakonaat, diens van barmhartigheid en gemeenskapsprojekte gebruik word. Skuldbelydenis as liturgiese oomblik waarbinne gemeentelede die geleentheid kry om skuld voor die Here te erken, het ook 'n versoenende werking. Lofprysing, om saam met medegelowiges te sing, beteken om saam te vertrou dat die droom van die Openbaringsteks oor verskillende nasies en tale wat God saam loof en prys, 'n werklikheid sal word. Samekoms as die blote bymekaarkom van verskillende mense tydens 'n erediens is reeds 'n versoenende gebeurte. Prediking wat mense help om na aanleiding van die Skrif hulle eie verhaal te herskryf, veronderstel 'n ander logika, 'n ander begin en definitief 'n ander einde wat met 'n versoenende krag uitspeel. Die Nagmaal verbeeld 'n alternatiewe ekonomiese stel beginsels, 'n ander tipe geregtigheid en 'n ander soort eenheid wat 'n bydrae lewer tot versoening in Suid-Afrika. Kuns en musiek raak die hartsnare van mense, met die gevolg dat versoening nie net bedink word nie, maar ook gevoel, geproe, gesien en gehoor word, en daardeur 'n bestaanswerklikheid word. Die liturg se rol is van kardinale belang, aangesien die liturg deur middel van woord en daad fisiek versoening tydens die erediens beliggaam. Deelname deur middel van die liturgie vorm erediensgangers se identiteit binne die kollektiewe erediensruimte. Die drama van die erediens met sy besondere intimiteitsvlakke is 'n liggaamlike belewenis waardeur hegte verhoudings gesmee word.

Die navorsingsdata beklemtoon die verdelende aard van sekere liturgiese momente. Taal en kultuur wat net een groep se behoeftes respekteer en aanspreek, ignoreer die diversiteit van die Suid-Afrikaanse samelewing doelbewus en veroorsaak juis verdeeldheid. Nagmaal kan ook verdelend wees, soos blyk uit die kerkgeskiedenis van die NG Kerk wat met die Sinode se besluit van 1857 oor die bediening van die nagmaal gelei het tot aparte kerkgeboue en aparte aanbiddingsgeleenthede. Prediking wat tekste verkeerd uitleë sonder om die groter Bybelse narratief in aanmerking te neem, kan tot verdeeldheid en skeuring lei. Die liturg kan ook met sekere woorde en dae tot verdeeldheid tydens die erediens bydra.

6 ‘n Liturgiese praxisteorie vir ‘n teologie van versoening en geregtigheid

Na aanleiding van my vorige studies met die onderskeie titels *‘n Prakties Teologiese Ondersoek na die Pastorale Dimensie van die Nagmaal soos gevier in die Aanddiens van die NG Gemeente Riviera-Jakaranda* en *Sosiale Kohesie en Multikulturele Eredienste: ‘n Ritueel-Liturgiese Evaluasie* was die fokus van die begin af op die konkrete bydrae wat die viering van die nagmaal tot versoening kan lewer. Dit was immers die logiese beginpunt vir hierdie studie, aangesien die Nagmaal ook bekendstaan as die Versoeningsmaaltyd.

Die belang van die viering van die nagmaal, ten opsigte van versoening, lê daarin dat dit die mensdom se politieke bewussyn uitdaag. Tydens die viering van die nagmaal word gelowiges herinner aan Jesus Christus se offer self, God se geskenk vir lewe en die wêreld. Omdat Jesus Christus sy liggaam vir die wêreld gegee het, word gelowiges uitgedaag om ook ons lewens te gee. Die politiese konnotasie van hierdie gebaar vind gestalte in die woorde van Jesus “doen dit tot my gedagtenis”, nie as ‘n romantiese herinnering nie, maar as ‘n verset teen en aan die kaak stel van herinnering op dieselfde manier as waarop Christus die magte van Sy tyd uitgedaag het. Terselfdertyd, het die rituele gebare van neem, breek, seën, gee en eet van die brood intrinsieke imperatiewe politiese eise wat honger, alle vorme van onderdrukking, geweld, en onregverdigde sosio-ekonomiese ordes weerstaan.

‘n Belangrike saak word uitgemaak rakende die plek van die kerk in die samelewing, deur aan te voer dat die kerk nie noodwendig ‘n geprivatiseerde, weggesteekte instelling uit die publieke oog is nie, maar eerder dat die kerk haar regmatige plek in die burgerlike samelewing behoort in te neem. In hierdie sin word dit duidelik dat die kerk as liggaam van Christus ten volle deel is van die samelewing. Die kerk is die *ekklesia*, God se mense, *koinonia*, gemeenskap in die volle sin van die woord.

Wanneer die kerk, as liggaam van Christus, die nagmaal vier beliggaam die kerk ‘n teen-politieke beweging teenoor die politieke beweging van die wêreld. Daarom bied die nagmaal in essensie teenstand teen enige vorm van politieke bestel en geweldadige optrede waardeur die wêreld menswaardigheid skend. Die nagmaal beïnvloed die sosiale verbeelding van die gemeenskap, deurdat die sosiale broosheid van die samelewing gereflekteer word deur die kerk as kwesbare liggaam van Christus. Dat

die nagmaaltafel ‘n daadwerklike bydrae tot versoening in die Suid-Afrikaanse samelewing kan bemiddel, spreek vanself. Tog, is daar kontekste in hierdie land waar gewone Suid-Afrikaners dit nog nie kon regkry om saam om die tafel aan te sit nie.

My getemde intuïsie in die spesifieke kontekste waarin ek woon, werk, bedien en leef, na aanleiding van die navorsingstudie het begin fluister, dat daar kontekste in hierdie land van Suid-Afrika is, waar daar teruggegaan sal moet word na die begin, indien daar enigsins oor liturgie en versoening gepraat kan word. Aangesien hierdie ‘n kontekstuele studie is, bly ek voortdurend bewus daarvan dat daar ander kontekste is wat radikaal verskil van die een waarin ek woon en werk; kontekste wat al verby die begin gevorder het; kontekste waar mense wel al langs die tafel van eenheid sit.

Die voorgestelde praxisteorie is net ‘n benadering. Ek gee geensins hiermee *die* antwoord op die vraag oor hoe versoening in Suid-Afrika bevorder kan word nie, want dit is ‘n komplekse aangeleentheid. Hierdie voorstel maak dit wel moontlik om ‘n persoonlike-, teologiese- en kontekstuele reis van liturgie en versoening in Suid-Afrika aan te durf.

Die mens se geloof, waardes en ook gedrag is gegrond in ‘n narratief en dit konstitueer ‘n baie spesifieke wêreldbeskouing. Die vraag van belang vir hierdie navorsing, is dus hoe mense se wêreldbeskouinge in Suid-Afrika lyk? Die studie vertel ‘n verhaal van verwarring ten opsigte van wêreldbeskouinge. Suid-Afrikaners, en spesifiek dan nou lidmate van die NG Kerk is verward oor wie hulle is en waar hulle inpas. Dit het duidelik geword dat indien mense se geloof, waarde en gedrag verander wil word, is dit nodig dat ‘n beter narratief aan hulle vertel word, om sodoende die bestaande narratief te vervang. Wanneer ‘n persoon se fundamentele narratief verander word, beïnvloed dit die hele wese en identiteit van die persoon. Dit is nie genoegsaam om slegs een keer vir ‘n persoon ‘n visie van ‘n florerende lewe te wys of te vertel nie. Hierdie Evangeliese visie van ‘n florerende lewe moet nie net die oog vang nie, dit moet aangeleer word, dit moet groei en ontwikkel en natuurlik geoef en beoef word. Dit veronderstel dus nie net die memorisering van woorde nie, maar ‘n ware beliggaming van die narratief, om sodoende deur die hele bestaan van ‘n persoon te weergalm. Slegs dan, vind James K.A. Smith se filosofiese antropologie neerslag in die praktyk.

Dit is belangrik om te bepaal in watter ruimtes identiteitsvorming ten diepste plaasvind en watter “narratief” vertel word in hierdie ruimtes. Watter visie van ‘n florerende lewe word voorgehou? Watter rituele handeling versterk en bevestig hierdie visie? Dit word ‘n praxis oudit genoem. Twee vrae wat vir die kerk gevra word is: (a) Het die kerk liturgiese handeling waardeur gelowiges die visie van die Koninkryk van God begeer?; (b) Op watter wyses spreek die kerk deur middel van kontra-kulturele liturgieë bestaande valse visies van ‘n florerende lewe aan?

Hierdie vrae vir Christelike geloofsgemeenskappe is van kardinale belang, aangesien hierdie studie daarop berus dat liturgiese praktyke die nodige wyses voorsien waardeur gelowiges se identiteit gevorm word deur die mens se verhouding tot God. Die liturgiese praktyke is die manier waarop mense hulle identiteit (beeld van God) as gelowiges ontvang, en ook voortdurend oefen om al nader te

beweeg aan die beeld van God, aangesien dit voortdurend in stryd is met die wêreldse beskouing van menslike identiteit.

Die sakramente in die algemeen, maar die doop by uitstek lewer 'n bydrae tot die formasie van die Christelike identiteit. Alhoewel die identiteit van gelowiges nie beperk is tot die sakramentele lewe van die kerk nie, is die bestudering van die sakramente as liturgiese rituele van besondere belang wanneer daar teologies nagedink word oor identiteitsvorming.

Die bediening van die doop bied 'n identiteit, 'n manier van lewe, 'n verbintenis wat wederkerige verhoudings bewerkstellig, wat 'n gemeenskap genoem word. Dit is in hierdie gemeenskap waardeur Jesus Christus se genade, karakter, geloof, hoop en barmhartigheid in hierdie wêreld gekonstitueer word. Die rituele bediening van die doop vorm en transformeer die gemeenskap. Die rituele bediening van die doop gee betekenis aan die kerk se bestaan as liggaam van Christus, dit skep 'n gelykgrond waar ieder en 'n elk 'n plek het en waarlik welkom en tuis is. As liggaam van Christus is dit noodsaaklik om God se deernis te deel met die lydendes, die gemarginaliseerdes vanweë onderdrukking, ongeregtigheid, armoede, siekte en selfs gebreke.

Die wyse waarop die kerk die bediening van die doop verstaan, bedink, glo en beleef het die volgende tot gevolg: (a) Die verstaan van God se misterieuse reddingspoging van die wêreld deur Jesus Christus (teologie); (b) Die eenheid van die liggaam van Christus (ekklesiologie); (c) Die kosmiese verbeelding en praxis van die wêreld (etiek). Elkeen van hierdie drie maak intrinsiek deel uit van die profetiese identiteit van die kerk.

Die empiriese navorsing het die volgende belangrike aspekte van die doopteologie beklemtoon. In die bediening van die doop openbaar God Homself, eens en vir altyd, en tree Hy daadwerklik op om die mensdom te vernuwe. Deur middel van die aard van Jesus Christus se kruisdood en opstanding, word die wêreld versoen met God, die bron van nuwe lewe vir almal. 'n Nuwe lewe is die gawe van die Heilige Gees aan elkeen wat gedoop is. Hierdie gawe van nuwe lewe is uiteindelik 'n lewe in eenheid met Jesus Christus en ook met die liggaam van Jesus Christus, die kerk. As 'n ontvanger van die gawe van genade, en deel van die gedoopte gemeenskap, word elkeen verbind tot die bediening van Jesus Christus vir hierdie wêreld. In die doop ontvang die gemeenskap van die heiliges die taak om deel te neem aan Jesus Christus se versoenende missie, om die mensdom met God te versoen, om mense met mekaar te versoen en ook met die kosmos. Hierdie taak impliseer 'n lewe te leef te midde van konflik en paradokse, terwyl daar gepoog word om vrede, geregtigheid en vryheid te handhaaf. Deur die doop word die gemeenskap van gelowiges gevorm en voorberei om die lewe te leef volgens Jesus Christus.

Die bediening van die doop het korporatiewe implikasies. As 'n geloofsgemeenskap wat deur die bediening van die doop verenig is, word hierdie gemeenskap uitgedaag om relasioneel en inklusief te wees. Die bediening van die doop vorm 'n sosiale verbeelding waarin onderdrukkende regerings, onregverdigde ekonomiese sisteme, ontroue politiese magte, en 'n ongebalanseerde ekologie nie langer

geduld sal word nie. Die ontvouing van die Christelike liturgie is nie bloot net die verhaal waardeur die mens gevorm en hervorm word nie. Die Christelike liturgie onthou en verwag wie die mens ten diepste is, en wie S'n ons ten diepste is. Deelname aan die liturgie is die milieu waarin ons oefen om werklik onself te wees, in die verlede, in die hede en ook in die toekoms, as mense wat geskape is in die *Imago Dei*.

Die liturgie is dus in wese 'n liminale ruimte waar die gelowige gemeenskap bymekaar is en in afwagting uitsien na God se nuwe skepping met die versugting *Maranata*! Die doopliturgie skep dus 'n ruimte waaruit en waarbinne Suid-Afrikaners van alle lewensomstandighede tog 'n moontlike reën-boognasie kan word. Elke treë op die versoeningspad bring Suid-Afrikaners nader aan die horison, en daarmee saam ook 'n heroriëntering van die horison. Hierdie nuwe identiteit gee vir die mens 'n nuwe roeping vir eenheid, geregtigheid en versoening. Ons word saam gesnoer vanaf regoor die hemel en die aarde, saam met apostels en profete, saam met alles wat lewe voor God en ons sing “Heilig, heilig, heilig is die Here!” Vanuit hierdie nuwe gedoopte identiteit sal dit daarom vir ons moontlik word om nader aan mekaar te begin leef, sodoende in mekaar se huise te kom, en hopenlik binnekort saam rondom die nagmaalstafel te kan sit as lewende en heilige offers wat vir God aanneemlik is.